

MATLA Gabriella

PhD jelölt

PTE ÁJK

DOI: 10.15170/DIKE.2021.05.02.13

**A spanyol jogszokáskutatás első időszaka:
Serrano, Unamuno Espejo gyűjtései**

The First Period of Spanish Legal Custom Research: Collections of Serrano, Unamuno and Espejo

The study provides an insight into the early period of Spanish legal custom research, highlighting the effect of Joaquín Costa's legal custom program on collectors, whose careers were not determined by legal interest, but whose collections further enriched research and facilitated the incorporation of legal custom research into modern Spanish jurisprudence and history of law.

Keywords: *Spanish legal custom research, collections of Juan Serrano, Miguel de Unamuno and Zoilo Espejo*

1. Bevezetés

A magánjog egységesítését célzó kodifikáció előkészítéséeként, a jogi modernizáció jegyében az 1880-as években kezdődött spanyol jogszokáskutatás ikonikus alakja volt a jogász, pedagógus, antropológus, politikusként a spanyol mezőgazdaság aktuális problémáinak, érdekeinek képviselője, *Joaquín Costa Martínez* (1846–1911).¹ *Costa* sokrétű társadalmi szerepvállalása, a jogszokásgyűjtés iránti tudományos elkötelezettsége, az általa javasolt, a tradíciókra alapozó modernizációs program nem csak a jogi érdeklődésű, hanem az élet más területein tevékenykedő „kutatókat” is a nép körében élő jogi tradíciók gyűjtésének aktív részeseivé tette.

Jelen tanulmányomban elsősorban a jelenleg többségében spanyol nyelven hozzáférhető történeti forrásanyag és a gazdag spanyol szakirodalom alapján kívánom bemutatni a spanyol jogszokáskutatás és jogi kultúrtörténet szempontjából is meghatározó közreműködőket. Tevékenységüket kronologikus rendben, a spanyol jogszokáskutatást meghatározó *Joaquín Costa* hatásának perspektívájából vizsgálom, elsősorban jogszokásgyűjtéseikre, a népi kultúra, a népi jogélet iránti érdeklődésükre fókuszálok.

¹ Bővebben MATLA, A spanyol jogszokáskutatás úttörője: *Josquin Costa Martínez* 261–270.

2. A spanyol jogszokáskutatás első időszakának képviselői

2.1. Juan Serrano Gómez (Barbadillo de Herreros 1837–1898)²

A francia és arab nyelvismerettel rendelkező, katonaként szolgáló Serranot 1885-ben a *Sociedad de Africanistas y Colonistas*³-ból létrejött *Sociedad de Geografía comercial*⁴ segédtitkárává nevezték ki. Ez idő tájt Costa egyik nagy gazdasági aggodalma az afrikai gyarmatosítás volt. Serrano két ízben is járt a Fülöp-szigeteken (1861–1867, 1887–1889) jelentéseket küldött Costának, és az általa vezetett *Revista de Geografía Comercial* című folyóiratban 1887-ben cikket is közölt a témában.⁵

A közjogi tárgyú, az önkormányzati szokásjog témájában íródott és a spanyol önkormányzatot vizsgáló „*Materiales para el estudio del derecho municipal consuetudinario de España*” című munka 1885-ben látott napvilágot, melynek Costa és Manuel Pedregal⁶ mellett Serrano volt az egyik társszerzője. Costa szavai szerint: „*Amikor lesz egy kis irodalmunk erről a közjogi ágról, elkezdjük megismerni a spanyol önkormányzat gazdaságát és képesek leszünk azt élő törvényre fordítani, amelyet betartanak és teljesítenek, mert igazságos lesz; igazságos lesz, mert közvetlenül a nép szuverenitásából fakad.*”⁷

Serrano tanulmánya Burgos, Soria és Logroño tartomány településeinek, köztük szülőfalujának (Barbadillo de Herreros) szokásait, hagyományos intézményeit, állattenyésztését, állattartását, a közösségi élet különböző aspektusait (pl. alapfokú oktatás, kommunikációs rendszer: a harangjelzések), a közösségi helyszínek, pl. a malom, a kocsmák funkcióit írta le.⁸ Serrano e tanulmánya a közös szántóföldek témakörével kiegészítve jelent meg 1897-ben a *Revista General de Legislación y Jurisprudencia* című folyóiratban⁹, illetve tovább bővítve Bezares és Valpeñoso települések szokásaival 1902-ben a *Derecho consuetudinario y economía popular* szokásjoggyűjtései között.¹⁰

Serrano a népi kultúra iránti érdeklődését bizonyította katonai pályafutásának utolsó szakaszában 1891-ben, a *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*¹¹ (továbbiakban: BILE) folyóiratban megjelent rövid etnográfiai cikke („*Las cuevas de Guadix*”¹²). A barlanglakásokban bővelkedő Guadix (Granada) környéki kirándulás eredményeként megszületett írás egyrészt jól példázta a szerző a falusi, vidéki környezet tradicionális, gyakran jogi vonatkozású jelenségei iránti érdeklődését. Másrészt Serrano egyéni, alapvetően funkcionalista látásmódját az életmód és szokásrend, a helyi és közösségi igények és lehetőségek összefüggésrendszerének vizsgálata során.¹³ Érdeemes megjegyezni, hogy ugyanebben a folyóiratban Costa is többször publikált az *Institución Libre*

² PINO DÍAZ, Juan Serrano Gómez (1837–1898) un militar regeneracionista y colaborador de Joaquín Costa 149–190.

³ Afrikanisták és Gyarmatosítók Társasága. Costa 1883-ban részt vett a Spanyol Gyarmati és Kereskedelmi Földrajzi Kongresszuson, 1884-ben megszervezte az Afrikanisták és Gyarmatosítók Társaságát, és ugyanezen évben a Külügyminisztérium Külügyi Törvényhozási Bizottságának tagjává nevezték ki.

⁴ Kereskedelmi Földrajzi Társaság

⁵ PINO DÍAZ, Juan Serrano Gómez (1837–1898) un militar regeneracionista y colaborador de Joaquín Costa 157.

⁶ Manuel Pedregal y Cañedo (1831–1896), jogász, politikus.

⁷ COSTA, Derecho municipal consuetudinario 7.

⁸ SERRANO, Burgos, Soria, Logroño 23–60.

⁹ SERRANO, Derecho consuetudinario de España. Jaén, Burgos 433–452.

¹⁰ SERRANO, Burgos, Soria, Logroño 349–395.

¹¹ Joaquín Costa 1880–1883 között vezette *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza* c. folyóiratot, Institución Libre de Enseñanza igazgatója volt 1881–1884 között.

¹² SERRANO, Las cuevas de Guadix 250–254.

¹³ PINO DÍAZ, Juan Serrano Gómez (1837–1898) un militar regeneracionista y colaborador de Joaquín Costa 162.

de Enseñanza átal szervezett kirándulások kapcsán. A folyóirat egyébként rendszeresen hírt adott a népi jogszokáskutatásról is, megjelentette a kérdőíveket és a gyűjtések eredményeit.

Serrano cikke megjelenésével azonos évben publikálta *Costa* a jódari (Jaén) barlangokról, a barlangok lakóiról és szokásaikról szóló írását „*Vida troglodítica en Jódar*” címmel a *La Controversia* című folyóiratban. A kisebb kiegészítésekkel bővített tanulmány *Serrano* írásával együtt került a *Derecho consuetudinario y economía popular*¹⁴ című kötetben újrakiadásra.

2.2. Miguel de Unamuno y Jugo (Bilbao, 1864 – Salamanca, 1936)

A baszk tudós, író, költő és filozófus a madridi egyetemen filozófiát hallgatott, 1884-ben licenciátusi, majd doktori fokozatot szerzett. Klasszika-filológiai műveltségének köszönhetően 1891-ben a Salamancai Egyetem Görög Nyelvi Tanszékének vezetőjévé, 1900-ban pedig az intézmény rektorává nevezték ki, de monarchia-ellenes írásai és politikai megnyilatkozásai miatt 1904-ben megfosztották rektori pozíciójától. Ezt követően bölcsészkar dékáni és rektorhelyettesi posztot töltött be. Az 1920-as években ellenezte a *Primo de Rivera* diktatúrát, hirdette, hogy az erőszak nem egyenlő az értelemmel, a műveltséggel és a férfiassággal. Nyilatkozatát a *La Tribuna* című lapban is közzétette, emiatt 1924 februárjában Fuerteventura szigetére száműzték. Ezt követően 6 éves önkéntes franciaországi száműzetésbe vonult, és csak 1930-ban, a *Rivera* diktatúra bukását követően, a köztársaság idején tért vissza Salamancába, ahol nem csak a rektori címet nyerte el, hanem a város tiszteletbeli polgármesterévé is választották. *Unamuno*t 1934-ben élethossziglani rektorrá nevezték ki, de az 1936-ban kitört polgárháború idején újra megvonták tőle a rektori állást. Élete utolsó évét házi őrizetben töltötte a Salamancai Egyetemen felszólaló *Millán Astray* tábornok értelmiségieket, baszkokat, katalánokat gyalázó beszédére adott szenvedélyes válaszbeszéde miatt. *Unamuno* azt még megérte, hogy Salamancában tanszéket neveztek el róla.¹⁵

Unamuno Vizcayának szentelt tanulmányával indította útjára *Costa* irányításával 1896-ban a *Revista General de Legislación y Jurisprudencia* folyóirat a népi jogszokásokat is ismertető rovatot: *Derecho civil y derecho consuetudinario* (1897-1898).

Figyelemre méltó volt a hasonlóság *Costa* és *Unamuno* szemlélete és felfogása között. Munkája céljáról, módszertanáról *Unamuno* az alábbiak szerint fogalmazott: „*Ezekben a jegyzetekben a vizcayai gazdasági jogszokásokról kívánok összegyűjteni néhány (sajnos kevés), információt. Egyeseket közvetlenül én gyűjtöttem, másokat szavahibető emberektől hallottam. Anélkül, hogy nagyobb eredményt várnék, közléseszem őket abban a reményben, hogy másokat is ugyanerre a munkára ösztönöznek, továbbá azszal a szándékkal, hogy apránként kiegészítsék azokat.*”¹⁶ A gyűjtéseket közreadó munkájáról pedig azt írta, hogy „*ez a rövid esszé (...) inkább egy program, mint egy meghatározott mű.*”¹⁷ Kifejtette azt is, hogy közreadott gyűjtéseiben az írott jogban tanulmányozható szokásokat figyelmen kívül hagyja, és elsősorban azoknak a szokásjogi intézményeknek a leírását és publikálását tartja feladatának, amelyeket „*semmilyen előírt betűhöz sem láncoltak.*”¹⁸ *Unamuno* különböző témákba rendezte az

¹⁴ COSTA, Vida troglodítica en Jódar 448–464.

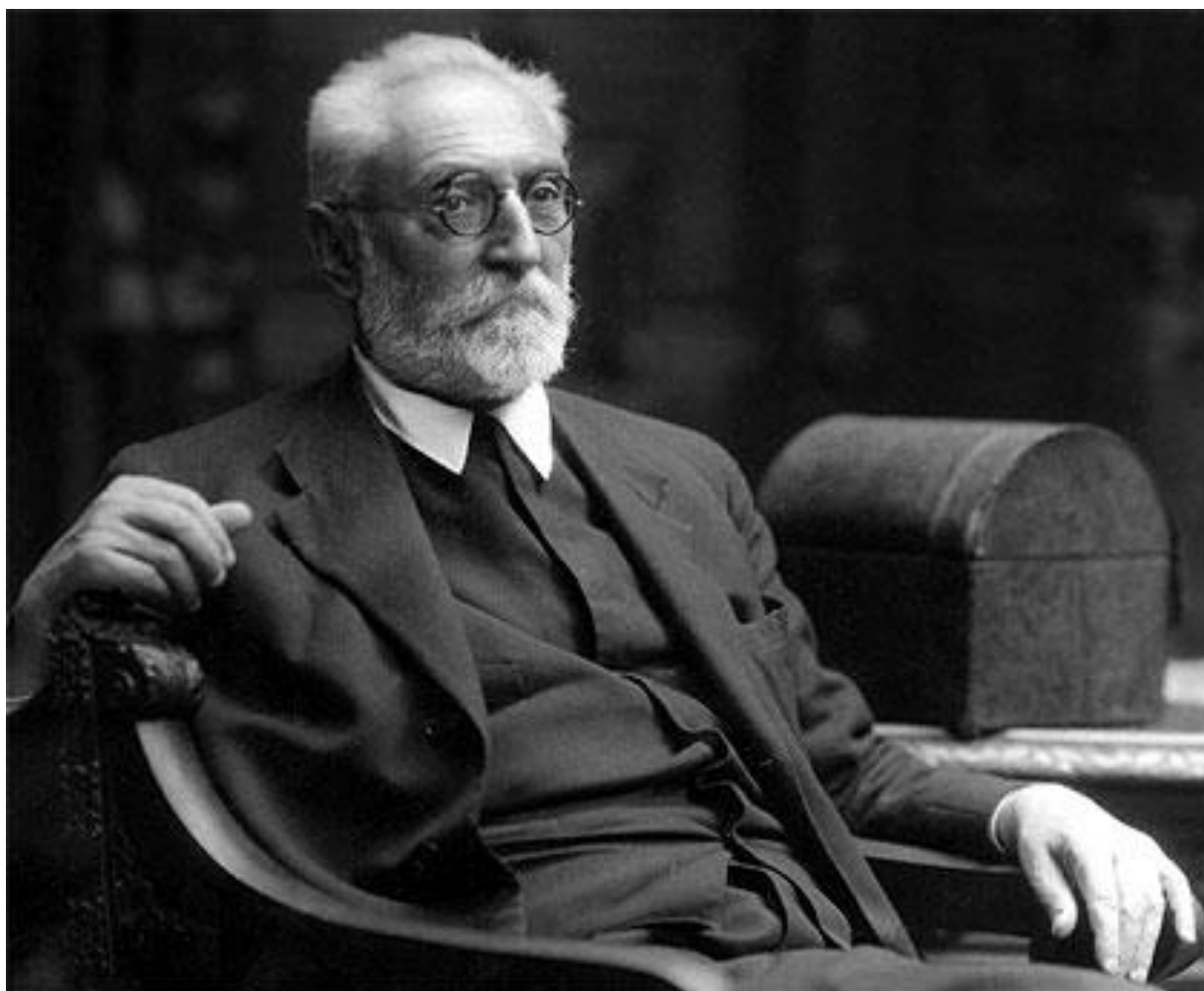
¹⁵ KÉRI, Miguel Unamuno emlékezete (1864–1936).

¹⁶ UNAMUNO, Vizcaya 54.

¹⁷ UNAMUNO, Vizcaya 54.

¹⁸ UNAMUNO, Vizcaya 55.

ismertetett jogszokásokat (pl. vizcayai emberek, vidéki élet, gazdasági társaságok, közös hegyhasználat bemutatása, tulajdon kérdése, közös munkavégzés), amelyeket *Costa* 1902-ben majd ismét közzé tett. (Itt kell megjegyeznünk, hogy *Unamuno* további településeken is végzett jogszokáskutatást (Elorrio, Cenarruza, Yurre, Guecho, Urquiola, Munditibar), ezeknek anyagát azonban nem használta fel későbbi műveiben.

1. kép: *Miguel de Unamuno y Jugo*. Forrás: https://prabook.com/web/miguel.de_unamuno/3779540

Unamuno másik legjelentősebb szokásjogi tárgyú, a gyermekekre vonatkozó műve „*Acerca de algunas costumbres económico-jurídico infantiles*” címmel 1895-ben a BILE-ben került közlésre.

Gómez Pellón említést tett arról, hogy a *Costa* gyűjteményes munkájának megjelenését követő hónapokban a *La Estafeta* című folyóirat hasábjain *Unamuno* által közzé tett néhány cikkből is jól látható volt, további érdeklődése a szokásjog iránt. Fontos terepkutatásokat végzett Salamanca tartományban, de ezt új feladatai miatt már sajnos nem fejezhette be.¹⁹

¹⁹ GÓMEZ PELLÓN, *Unamuno y la antropología social* 51.

2.3. Zoilo Espejo y Culebra (Montilla, 1838 – Madrid, 1904)

Espejo agrármérnöki diplomát szerzett 1863-ban, életét teljes egészében a tanári hivatásnak szentelte. Az *Escuela General de Agricultura* egyetemi tanára volt, ahol 1892-ben az arborisztika és az erdészet professzorává, 1904-ben pedig igazgatóvá nevezték ki. Számos mezőgazdasági témájú publikációja jelent meg (pl. a Fülöp-szigetek mezőgazdaságáról, gabonaprotekciónizmusról, mezőgazdasági termelésről és annak tényezőiről, az olajfáról és betegségeinek kezeléséről). A *Junta Consultiva Agronómica*²⁰ tagjává nevezték ki 1895-ben. Tagja volt a *Real Sociedad Económica Matritense de Amigos del País*²¹-nak, 1903-1904-ig pedig szenátor volt a Felsőházban.²²

Costa kezdeményezésére a *Real Academia de Ciencias Morales y Política*²³ évente pályázatot hirdetett monográfia írására a szokásjog, a népi jogszokások témában. Az első, 1897. évi pályázatra *Espejo* „*Costumbres de derecho y economía rural consignadas en los contratos agrícolas usuales en las provincias de la península española, agrupadas según los antiguos reinos*” címmel küldte be munkáját, amely a 4. díjat nyerte el és 1900-ban kiadásra került.

Ez a monográfia olyan témákat fejtett ki, mint a mezőgazdasági és állattenyésztési részes művelési szerződések, illetve azok különböző típusai, vagy a feles ültetvények, a szántóföldek és hegyi legelők időszakos elosztása (és újrafelosztása), a vizekkel összefüggő vitás ügyek rendezése, a mezőgazdasági termelés különböző szereplői közötti kapcsolattartás szokásrendje. *Espejo* kutatásai egész Spanyolországra kiterjedtek. Elsősorban a tulajdonosok, a bérlők és a részes bérlők jogviszonyát szabályozó szokásokra, továbbá a gabonafélék, a bor és az olívaolaj termesztésére, a legelőkre és a művelési módok gyakorlati alkalmazására fókuszált. *Espejo* munkája a kötelmi jog körébe tartozó szerződésekre és követelményeikre, a jogokkal és kötelezettségekkel járó bérleti szerződésekre vonatkozó általános és speciális jogszokások bemutatásával kezdődött. Példákon keresztül részletezte a különböző spanyol tartományok bérleti szerződéseinek egyes típusait.²⁴

Espejo jogszokásgyűjtését, és az ennek eredményeit közreadó monográfiát az akadémia háromtagú bizottsága (tagjai: *Gumersindo de Azcárate*,²⁵ *Damián Isern*²⁶ és *Fermín Lasala y Collado*)²⁷ rendkívül elismerően fogadta. Véleményükben azt méltatták, hogy a szerző részletesen ismertette a murciai speciális részes művelési szerződést, Albacetében a részes művelési szerződés és a bérleti szerződés közötti átmenetet, a katalán *masovería*²⁸ szerződést, a soriai önkormányzatok

²⁰ Agronómiai Tanácsadó Testület.

²¹ Az Ország Madridi Baráti Királyi Gazdasági Társasága, melyet *III. Károly* 1775-ben Madridban alapított.

²² Életrajzával kapcsolatosan ld. <https://dbe.rah.es/biografias/64116/zoilo-espejo-y-culebra>.

²³ Erkölcsi és Politikatudományi Királyi Akadémia.

²⁴ ESPEJO, Zoilo *Costumbres de derecho y economía rural consignadas en los contratos agrícolas usuales en las provincias de la península española, agrupadas según los antiguos reinos* 7–12.

²⁵ *Gumersindo de Azcárate y Menéndez* (1840–1917) jogász, a madridi Központi Egyetem Összehasonlító törvényhozási jog professzora; León képviselője; a Kodifikációs Bizottság és a Munkügyi Bizottság tagja.

²⁶ *Damián Isern y Marco* (1852–1914) író, esszéíró, politikus. 1895-től Erkölcsi és Politikatudományi Királyi Akadémia tagja.

²⁷ *Fermín Lasala y Collado* (1832–1918) politikus.

²⁸ *Masovería* egy hagyományos lakhatási rendszer Katalóniában, lényege, hogy a jogosult a birtok tulajdonosa engedélyével saját maga, illetve családja részére a birtokot lakhatásra használhatta, valamint a föld termésének és/vagy az állatállomány szaporulatának 1%-ára volt jogosult, ennek fejében köteles volt a földet megművelni. Előfordult, hogy a tulajdonos és a fölműves ugyanazon a birtokon lakott, azonban külön házban, máskor pedig kizárólag a fölműves élt a birtokon, hogy gondoskodjon annak fenntartásáról.

általi legelők felvásárlását, egy nagybirtok bérbeadását és azt a burgosi tendenciát, ahogyan a hosszú lejáratú haszonbérleti szerződéseket felváltották a rövid lejáratúakkal. Fontosnak tartották a gyakorlati példák sorában a tejre vonatkozó speciális szerződést Guadalajarában, illetve a veriñai (Oviedo) cukorgyár répatermesztőkkel kötött bérleti szerződését.

Az elismerő sorokon túl az értékelés során a bizottság tagjai arra is felhívták *Espejo* figyelmet, hogy a jogszokásgyűjtés célját, a jogi modernizáció megvalósulását sokkal inkább szolgálná, ha a továbbiakban a szerző nem a legáltalánosabb és legismertebb szerződéses jogszokások részletes ismertetését tekintené elsődleges feladatának, hanem az egyes tartományok sajátos, speciális bérleti szerződéses gyakorlatára, a kevésbé ismert és használt, ugyanakkor eredményes jogszokások bemutatására fordítana nagyobb figyelmet.²⁹ Ezzel is hozzájárulhatna az Akadémia által kitűzött közös cél megvalósításához: a spanyol területeken a szokásjog és a földközösségre vonatkozó jogszokások rendkívül gazdag anyagának összegyűjtéséhez.³⁰

3. Összegzés

A spanyol jogtörténetben is egyfajta polihisztorként számon tartott *Joaquín Costa* az 1880-as évek elején jelentette meg aragóniai jogszokáskutatásának eredményeit. Az általa szervezett, irányított és koordinált jogszokás kutatás folyamatában a kor legnevesebb képviselői, jogtudósai mellett ma már kevésbé ismert résztvevők, gyűjtők is helyet kaptak – közöttük a tanulmányomban bemutatott *Juan Serrano*, *Miguel de Unamuno* és *Zoilo Espejo*.

Az 1885-ben megjelent „*Materiales*” kötet azon gyűjteményes munkák előfutára volt, amelyek több szerző gyűjtését közölve folytatták a *Costa* által megkezdett munkát. Jól látható, hogy a kutatási eredményeknek a *Revista General de Legislación y Jurisprudencia* folyóiratban közzétételének lehetősége 1896-tól fordulópontot jelentett a spanyol jogszokáskutatásban. Lehetővé tették, hogy *Serrano*, *Unamuno* és *Espejo* kutatási eredményei a jogszokáskutatás szerves részévé váljanak. Ebben természetes fontos szerepet vállalt *Joaquín Costa* is, aki műveiben – így a spanyol jogszokáskutatás egyik alapmunkájának tekintett, a földközösségeket bemutató „*Colectivismo agrario en España (1898)*”³¹ című kötetében – gyakran hivatkozott kutatási eredményeikre, az általuk gyűjtött jogszokásokra. Legalább ilyen jelentőséggel bírt az is, hogy a *Costa* által szerkesztett, a különböző spanyol régiók, tartományok szokásjogi és földközösségre vonatkozó jogszokásanyagát összegző *Derecho consuetudinario y economía popular* gyűjteményes kötet szerzői között megtalálható volt *Serrano* és *Unamuno* neve és az általuk gyűjtött jogszokásanyag. Ezáltal mindhárman számon tartott képviselőivé váltak a *Costa* által kezdeményezett jogszokásgyűjtő programnak, amelynek intézményi háttérét és folytonosságát a *Real Academia de Ciencias Morales y Política* biztosította.

A jó barátnak és mesternek³² tekintett *Costával* való együttműködéséről emlékezett meg *Unamuno* egy tiszteleti konferencián tartott beszédében 1932-ben, a madridi *Ateneo*-ban. A gyűjtők

²⁹ RAMÍREZ JEREZ – MARTÍNEZ NEIRA, La historia del derecho en la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas 112.

³⁰ RAMÍREZ JEREZ – MARTÍNEZ NEIRA, La historia del derecho en la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas 115.

³¹ COSTA, Colectivismo agrario en España 337–382.

³² UNAMUNO, Sobre la tumba de Costa. A la más clara memoria de un espíritu sincero 196.

– akik mellett, hogy változatos foglalkozással rendelkeztek, különböző hivatalt viseltek, eltérő életutat jártak be – elsősorban kutatótársak, sokszor barátok is voltak, akiket összekötött a helyi szokások, hagyományok tisztelete és a jogszokáskutatás iránti elkötelezettség.

Felhasznált irodalom és források

- COSTA MARTÍNEZ, Joaquín: Derecho municipal consuetudinario. In COSTA, Joaquín – PEDREGAL, Manuel – SERRANO GÓMEZ, Juan: Materiales para el estudio del derecho municipal consuetudinario de España. Madrid 1885
- COSTA MARTÍNEZ, Joaquín: Colectivismo agrario en España. Partes I y II: Doctrinas y hechos. Madrid 1898
- COSTA MARTÍNEZ, Joaquín: Vida troglodítica en Jódar. In COSTA, Joaquín Derecho consuetudinario y economía popular. 2. kötet. Barcelona 1902
- ESPEJO, Zolilo: Costumbres de derecho y economía rural consignadas en los contratos agrícolas usuales en las provincias de la península española, agrupadas según los antiguos reinos. Madrid 1900
- GÓMEZ PELLÓN, Eloy: Unamuno y la antropología social. Revista de antropología social 1998/7. 23–65.
- KÉRI Katalin: Miguel Unamuno emlékezete (1864-1936). Polymatheia Művelődés- és neveléstörténeti folyóirat 2006/1–2. sz.
- MATLA Gabriella: A spanyol jogszokáskutatás úttörője: Joaquín Costa Martínez. In NAGY Janka Teodóra (szerk.): A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai: Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferencia. Szekszárd 2017, 261–270.
- PINO DÍAZ, Fermín del: Juan Serrano Gómez (1837–1898) un militar regeneracionista y colaborador de Joaquín Costa. Agricultura y sociedad 1986/40. sz. 149–190.
- RAMÍREZ JEREZ, Pablo – MARTÍNEZ NEIRA, Manuel: La historia del derecho en la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas. Madrid 2017
- SERRANO GÓMEZ, Juan: Derecho consuetudinario de España. Jaén, Burgos. Revista General de Legislación y Jurisprudencia 1897/45. sz. 433–452.
- SERRANO GÓMEZ, Juan: Burgos, Soria, Logroño. In COSTA, Joaquín – PEDREGAL, Manuel – SERRANO GÓMEZ, Juan: Materiales para el estudio del derecho municipal consuetudinario de España. Madrid 1885
- SERRANO GÓMEZ, Juan: Burgos, Soria, Logroño. In COSTA, Joaquín Derecho consuetudinario y economía popular. 2. kötet. Barcelona 1902
- SERRANO GÓMEZ, Juan: Las cuevas de Guadix. Boletín de la Institución Libre de Enseñanza Tomo XV. Madrid 1891
- SERRANO GÓMEZ, Juan: Las cuevas de Guadix. In COSTA, Joaquín: Derecho consuetudinario y economía popular. 2. kötet. Barcelona 1902
- UNAMUNO, Miguel de: Vizcaya. In: COSTA, Joaquín Derecho consuetudinario y economía popular. 2. kötet. Barcelona 1902
- UNAMUNO, Miguel de: Sobre la tumba de Costa. A la más clara memoria de un espíritu sincero. Ensayos Madrid 1918